

Büyürken doğan gelir kayıplarımız

Prof.Dr. Öner Günçavdı

Büyüme performansı bakımından 2000’li yıllar yeni **gelişen piyasa ekonomilerinin** (emerging market economies) yılları oldu. Aralarında Türkiye’nin de bulunduğu ülkeler, uluslararası konjonktürün sağladığı imkanlardan da yararlanarak yüksek büyüme oranlarına ulaşabildiler. Bazıları bunu fırsat bilerek, elde ettikleri kaynaklarla birtakım yapısal sorunlarını giderip, uzun dönemde uluslararası rekabet gücünü arttırmayı amaçlayan reformları hayata geçirdi. Bazıları ise, yapısal reformlara karşı mesafeli bir duruş sergileyerek, bu kaynakları daha çok altyapılarının iyileştirilmesinde ve tüketimin finansmanında kullanılmayı tercih etti.

Olumlu uluslararası konjonktürün ilelebet sürdürülemeyeceğinden yola çıkan ilk gruptaki ülkeler, dış kaynak bağımlılıklarını azaltacak reformlara ağırlık vererek, dünya piyasalarında maruz kaldıkları **dış ticaret hadlerini** kendi lehlerine değiştirebildiler. Diğer grupta yer alan ülkeler ise, kolay elde edilebilen yabancı mali kaynakların cazibesine kapılarak, ekonomilerinin dönüşümünü sağlayacak reformlarda yeteri kadar ısrarcı olamayıp, büyümek için giderek daha çok yabancı mali kaynak arayışına girdiler. Zira dış ticaret hadlerini kendi lehlerine çeviremeyen bu ülkelerin büyüebilmeleri için gerekli mali kaynakları temin etmenin başka bir yolu kalmamıştı. Artık konjonktür değişmiş, fırsatlar kaçmıştır. Uzun süredir ihmal edilmekte olan yapısal sorunların sonuçlarıyla yüzleşilmeye başlanmıştır.

Türkiye ekonomisi, 2008-2009 dönemini bir tarafa bırakırsak, 2000’li yılların ilk on yılında yüksek büyüme performansı gösterdi. Ancak ekonominin verdiği cari açıkların boyutu da o günlere kadar görülmemiş seviyelere ulaştı. Yeterli oranda tasarruf edemeyen Türkiye’de büyüme bir bakıma dış kaynak kullanımına bağlı olarak gerçekleştirildi. Son zamanlarda değişen uluslararası konjonktür nedeniyle mali kaynak bulma sıkıntısına düşen Türkiye de düşük büyümeye mahkum hale geldi.

Gözlemlediğimiz bu durum bizler için yeni değil. Zira Türkiye ekonomisinin cari açıkları tarihsel olarak büyümeye bağlı. Ülke yeterli oranda tasarruf edemeyince, yükselen büyüme oranlarıyla birlikte cari açıklar da artmakta; ekonomi giderek daha çok yabancı tasarruflara muhtaç hale gelmektedir. Yurtiçi tasarrufları arttırıcı tedbirleri almak bu yapısal

sorunu gidermenin bir yolu; diğerk bir yolu ise dış ticaretten elde edilen geliri arttırabilmektir. Aslında bu da dış ticaret hadlerini ÷lkemiz lehine değiştirmek reformların yapılıp, ekonomimize rekabet g¼c¼ kazandırılması anlamına gelir.

Bu yapısal sorun zaman zaman izlenen makroekonomik politikaların da etkisiyle k¼t¼leřebilmektedir. Üstüne bu politikaların sonucunda oluşan nisbi fiyat yapısındaki deformasyonlar ve harcama yapısındaki değişimler de eklenince, cari açık sorunu yeni boyut kazanmaktadır. Özellikle cari açıkların dış ticaret hadlerinin ÷lkemizin aleyhine seyrettiği bir dönemde oluşması, elde edilen yüksek büyüme oranlarının maliyetinin de artmasına yol amaktadır.

Son zamanlarda enerji fiyatlarındaki düşüşün sağladığı geçici etki neticesinde dış ticaret hadlerinin aleyhimize seyretmesinden doğan kayıplarımızın azalmasına imkan sağlamıştır. Fakat arz yönlü yapısal bir gelişmeden kaynaklanmayan bu durum, tamamiyle konjontürel bir gelişme olup, aynı zamanda düşen büyüme oranının cari açıklarda yol açtığı düşme nedeniyle ortaya çıkmış bir iyileşmedir.

Dış ticaret hadleri ve ekonomide yol açtığı gelir kayıpları

Cari açıkların bir ekonomiyi maruz bıraktığı maliyetler dış ticaret hadleri üzerinden hesaplanabilir. Meslekten olmayanlar için **dış ticaret haddi**, birim ihracat gelirlerinin birim ithalat giderini karşılama oranı şeklinde düşünülebilir. Dış ticaret hadlerinin bir ÷lkenin aleyhinde olması, birim ihracat gelirinin birim ithalat giderini tam manasıyla karşılayamaması anlamına gelir. Böyle bir durumdaki bir ÷lkede dış ticaretin gelir kayıplarına yol aması söz konusudur.

Dış ticaret hadlerinden kaynaklanan gelir kayıp ve kazançlarımız TCMB'den elde edilen dış ticaret verileri kullanılarak hesaplanabilir. Böyle bir hesaplamanın sonuçları www.guncavdi.com 'da bulunmaktadır. Burada sadece bu hesaplamalardan elde ettiğimiz ve Türkiye ekonomisinin gelecek günlerde gündemi olmasını düşündüğümüz çarpıcı bir sonuca dikkat çekilmektedir.

Öncelikle uluslararası piyasalardaki dış ticaret hadlerinin uzun süredir ÷lkemiz aleyhine seyrettiği anlaşılmaktadır. Bu durumun, 2010 yılının son çeyreğinden itibaren ciddi gelir kayıplarına yol açtığı anlaşılmaktadır. Bu kayıplar zamanla, birikimli olarak hızla artmış ve 2014 yılının birinci çeyreğinde en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu gelir kayıplarının artmasında, dış ticaret hadlerinin Türkiye aleyhine seyretmesinin yanında, aşırı ithalata

bağımlılığı ve yüksek büyümenin körüklediği yüksek cari açıkların da rolü olduğu düşünülebilir.

Öte yandan 2014 yılından bu yana enerji fiyatlarında yaşanan olumlu gelişmeler, TCMB'nin belirttiği gibi sadece enflasyon üzerindeki baskıları azaltmamış, aynı zamanda dış ticaretteki gelir kayıplarının da düşmesine imkan sağlamış görünüyor. Muhtemelen dünya piyasalarında enerji fiyatları ile birlikte temel girdi fiyatlarında yaşanan olumlu gelişmeler bu dönüşte etkili olmuş. Ancak bu birikimli kayıpların GSYİH oranının hala negatif değerlerde seyrettiği görülmektedir.

Uzun zamandır büyüebilmek için cari açıklarını borçlanarak finanse eden Türkiye'nin, dış ticaret hadlerinin aleyhte seyretmesinden doğan ciddi oranlarda gelir kayıplarına maruz kaldığı anlaşılmaktadır. 2014 yılının birinci çeyreğinde kümülatif olarak bu kayıplar GSYİH'nin %6'sını aşmaktadır. Maalesef bu süre zarfında büyümeyi kendi üretim imkanlarıyla finanse edebilecek bir dış ticaret yapısı oluşturulamamıştır. Neredeyse dünya ekonomisinde bizim dışımızda gerçekleşen gelişmeler de olmasa, bu kayıpların aynı düzeylerde devam etmesi mümkündür.

Konuya bir dönemin muhasebesi olarak bakarsak, Türkiye son 13 yıldır yüksek cari açıklar verirken, yüksek büyüme oranlarına ulaşmış ve zenginleşmiştir. Ancak bu başarılar, yerli sanayinin ihmal edilip, giderek artan oranda ithalata dayanmaktan kaynaklanan büyük gelir kayıplarının doğması pahasına elde edilmiştir. Maalesef son zamanlarda görülen geçici iyileşmeler de, kontrolümüz dışındaki enerji fiyatlarının düşmesinin ve arzu etmediğimiz halde bir süre mahkum olduğumuz düşük oranlı büyümenin bir sonucudur.

Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda karşı karşıya kaldığı temel sorun büyümedir. Dahası bu büyümenin, cari açık vermenin zorlaştığı bir dönemde, kendi üretim imkanlarına dayanarak sağlanması gerekmektedir. Uluslararası piyasalarda rekabet gücü artan ve üretiminin niteliğini değiştiren bir ekonomi, büyürken aynı zamanda dış ticaret kaynaklı maruz kalınan gelir kayıplarını da minimize edebilecektir. Bu kayıpların azaltılabilmesi, öncelikle ekonominin ithalat bağımlılığının azaltılmasına, ardından dünya piyasalarında maruz kaldığımız dış ticaret hadlerinin ülkemiz lehine dönüştürebilmesine bağlıdır. Bu da, ticarete-konu-olan imalat sanayi ve tarım gibi ana iktisadi faaliyet alanında rekabet gücümüzün arttırılabilmesiyle gerçekleştirilebilir. Yoksa salt yurtiçi ihtiyaçları gidermeye yönelik inşaat, ticaret gibi hizmet sektörlerinin ekonomideki ağırlığını arttırarak değil.